

Dr Matthew S. Harmon, Wykorzystanie Biblii w Biblii, Sesja 2, Wartość kontekstu i sieci tekstowych

Sponsorowane przez BiblicaleLearning.org przez Teda Hildebrandta

Witamy na drugiej sesji naszego kursu „Używanie Biblii w Biblii” dr Matthew S. Harmon.

W tej sesji porozmawiamy o wartości kontekstu i sieci tekstu. Przypominamy, że treść ta opiera się na materiale z książki „Jak studiować Biblię i jak z niej korzystać”. W szczególności treść ta pochodzi z rozdziału czwartego, poświęconego kontekstom poziomym i pionowym.

Musimy zatem wyjaśnić: co rozumiemy przez konteksty poziome i pionowe? Konteksty poziome: przez konteksty rozumiemy otaczające je wersety, akapity, rozdziały, księgę, a nawet kanoniczną część tekstu. Zatem zazwyczaj, głównie w kontekście literackim, myślimy o miejscu, w którym analizowany fragment znajduje się w obrębie otaczających go akapitów, rozdziałów, księgi itd. Innym rodzajem kontekstu, o którym będziemy mówić i prawdopodobnie poświęcimy mu nieco więcej czasu, jest kontekst pionowy.

Kontekst ten tworzą aluzje, które łączą lub wiążą ze sobą teksty w ramach historii odkupienia. Idea jest taka, że gdy autorzy biblijni nawiązują do tekstów, następuje akumulacja znaczeń. To prawie jak rozpoczęcie od małej śnieżki na szczycie wzgórza, którą zepchniesz ze zbocza.

A w miarę jak stacza się po zboczu, nabiera coraz więcej śniegu i staje się coraz większy. I tak zobaczymy wyraźniej, co to oznacza w miarę jazdy. Tak więc kontekst poziomy, kontekst pionowy.

Oto prosty przykład interakcji między kontekstem pionowym i poziomym. Załóżmy, że masz tekst, nazwijmy go tekstem A. Tekst A nawiązuje do tekstu B, ale tekst B zawiera już w sobie aluzję do tekstu C. Teraz pokażemy prawdziwy przykład, więc jeśli wydaje się to trochę niejasne, proszę o cierpliwość. Może się również zdarzyć, że tekst A nie tylko nawiązuje do tekstu B, ale ma na myśli również tekst C.

A potem widzicie te poziome znaczniki, a to są otaczające je konteksty literackie. Czyli otaczające wersety każdego z tych tekstów, otaczające akapity i otaczające rozdziały. I to, na co chcę tu zwrócić uwagę, to fakt, że kontekst pionowy może aktywować i często aktywuje kontekst poziomy.

Zrozumiesz, co mam na myśli, później. Ale żeby to teraz pokrótce wyjaśnić, kiedy tekst A wchodzi w interakcję z tekstem B, niekoniecznie chodzi tylko o interakcję z tym bezpośrednim werselem, który cytuje lub do którego nawiązuje. Często ma na myśli również otaczający go kontekst horyzontalny.

Zobaczymy przykład tego później w tym wykładzie. W pewnym sensie to jest prosta wersja tego, prawda? To może się bardzo szybko skomplikować. Więc, na przykład, zostańcie ze mną.

Możesz mieć tekst, który tekst Y już czerpie z tekstu A, który z kolei czerpie z dwóch innych tekstów przed nim, tekstu B i tekstu C. Tekst C może czerpać zarówno z tekstu Y, jak i z tekstu A. Widzisz więc, jak trudno jest rozplątać te powiązania, aby dostrzec szerszy obraz. Zaczniemy od przykładu ze Starego Testamentu. Przyjrzymy się 1 Księdze Królewskiej, rozdziałowi 11, wersetom od 1 do 4. Będę więc miał to na ekranie, ale zachęcam cię do otwarcia własnego egzemplarza Pisma Świętego, żebyś mógł śledzić tekst.

1 Królów 11, werset 1-4. Kobiety Edomu, Sydonitki i Hetytki. Z narodów, co do których Pan nakazał Izraelitom: Nie wolno wam zawierać małżeństw z nimi. Ani wy, ani one z wami. Bo z pewnością odwrócą wasze serca ku swoim bogom. Salomon z miłości przylgnął do nich.

Miał 700 żon, które były księżniczkami, i 300 nałożnic. A jego żony zwiodły jego serce. Gdy bowiem Salomon się zestarzał, jego żony zwiodły jego serce ku innym bogom. I jego serce nie było całkowicie wierne Panu, jego Bogu, jak serce Dawida, jego ojca.

Tak więc, kiedy to czytasz i zauważysz, jest tam konkretne odniesienie do czegoś, co Pan nakazał ludziom, aby nie zawierali małżeństw z tymi różnymi grupami ludzi. Możemy więc przedstawić horyzontalny i wertykalny kontekst 1 Księgi Królewskiej, rozdział 11, werset 1 do 4, w ten sposób.

Zaczniemy od kontekstu horyzontalnego. Czytamy zatem werset 1 do 4, które są częścią całości, rozciągającej się od 10:26 do 11:43, opisującej upadek Salomona. Jest to część większej całości narracyjnej, 1 Księgi Królewskiej 1-11, która koncentruje się na Salomonie i jego panowaniu.

A to oczywiście jest częścią jeszcze większej całości, którą znamy jako Księgę Królewską. Która pierwotnie w Starym Testamencie stanowiła jedną księgę, a nie dwie oddzielne. Pomyślmy więc zarówno o Pierwszej, jak i drugiej Księdze Królewskiej.

A potem, jeszcze szerzej, możemy postrzegać Księgę Królewską w szerszym kontekście narracji historycznej, jaki przedstawiają nam Księgi Jozuego, Sędziów, Samuela, Pierwsza i Druga Księga Królewska. To jest horyzontalny kontekst tego, co dzieje się w otaczających ją rozdziałach i tak dalej. Ale jeśli poprzestaniemy na tym, stracimy część znaczenia tego, co autor ma na myśli.

Ponieważ ten opis żon Salomona opiera się, powiedziałbym, na trzech innych fragmentach Starego Testamentu. Mamy więc Księgę Powtórzonego Prawa, rozdział 7, werset 3-4, gdzie zakazano małżeństw mieszanych z okolicznymi narodami. To z kolei można prześledzić do Księgi Wyjścia 34, gdzie znajduje się zakaz małżeństw z osobami, które nie podzielają wiary w Jahwe.

Ale drugi wątek, który możemy tu wysunąć, na którym prawdopodobnie opiera się 1 Księga Królewska 11, to Księga Powtórzonego Prawa 17, która mówi o odpowiedzialności królów. I jedną z rzeczy, o których mówi nam ten tekst, jest to, że królowie nie powinni gromadzić wielu żon. I trzeci wątek, Księga Powtórzonego Prawa 23,3, a może także Księga Powtórzonego Prawa 23,7, to zakaz wstępu Ammonitów i Moabitów do zgromadzenia Jahwe.

Myślisz sobie: dlaczego Bóg ich wyróżnia? Cóż, częściowo wynika to z Księgi Liczb 22-24, gdzie Moabici postępowali zdradziecko wobec Izraelitów. Widzisz więc, jak ten wertykalny kontekst układa się w to stwierdzenie z 1 Księgi Królewskiej 11:1-4. A jeśli zrozumiesz ten wertykalny kontekst, zaczynasz dostrzegać znaczenie porażki Salomona. Że nie jest to tylko jakaś przypadkowa rzecz, ale że to są rzeczy, które powinien był wiedzieć lepiej i faktycznie wiedział lepiej, opierając się na Piśmie Świętym.

To nasz pierwszy przykład. Chcieliśmy zacząć od przykładu ze Starego Testamentu. Zauważycie, że ten jaśniejszy szary kolor tutaj może być trudny do zauważenia, ale w Księdze Nehemiasza, rozdział 13, wersety 23–27, znajduje się również tekst o poślubieniu kobiet z Ammonitów, Moabitów, a także Aszdodczyków, tak jak Salomon.

Zatem późniejszy tekst podejmuje to, co zostało tu zrobione, a nawet w tym późniejszym tekście prawdopodobnie również opiera się na Księdze Powtórzonego Prawa 23. Pomaga to dostrzec współzależność, w jaki sposób te teksty się kumulują i budują razem, tworząc, jak zobaczymy później, sieć lub skojarzenie, sieć tekstów, które, wchodząc ze sobą w interakcje, kumulują znaczenie jako skojarzenie tekstów. Mam nadzieję, że to was nie zniechęci, ale to stosunkowo prosty przykład.

Chcę wam teraz pokazać kolejny przykład z Nowego Testamentu, który być może jest wam znany. Jeśli macie egzemplarz Pisma Świętego, otwórzcie Ewangelię Marka, rozdział 1. W rozdziale 1, na samym początku Ewangelii Marka, Marek pisze to. Być może czytaliście już ten tekst wcześniej, trochę go przekopaliście i zdaliście sobie sprawę, że jest coś, na co początkowo patrzycie i myślicie: „Chwileczkę, czy Marek czegoś nie pomylił?”. Bo kiedy w wersecie 2 mówi, jak jest napisane u proroka Izajasza, cytat, który następnie podaje, nie pochodzi z Księgi Izajasza.

Teraz, w wersecie 3, to co mówi pochodzi z Izajasza, ale to co mówi najpierw w wersecie 2, wers o tym, że posyłam mego posłańca przed twoim obliczem, który przygotuje ci drogę, pochodzi z Księgi Malachiasza 3, werset 1. Przyjrzyjmy się więc kontekstowi pionowemu. Możemy to przedstawić w ten sposób. Zaczynamy od Marka, rozdział 1, wersety 2 i 3, i widzimy, że opiera się on zarówno na Malachiaszu 3:1, jak i na Izajaszu, rozdział 40, werset 3. Czego jednak możemy nie w pełni docenić, to fakt, że Malachiasz 3:1 już opiera się na Izajaszu rozdziale 40, a Izajasz rozdział 40 zawiera już w sobie aluzję do Wyjścia 23:21. Więc pozwólcie, że wam to pokażę.

Mam ten tekst tutaj. Spójrzmy więc jeszcze raz na Marka i postarałem się oznaczyć je kolorami, abyście mogli dostrzec powiązania między tymi fragmentami. Marek napisał, jak jest napisane u proroka Izajasza: Oto Ja posyłam mego posłańca przed Tobą, który przygotuje Ci drogę.

Mówisz: „OK, to jest Malachiasz 3:1”. No więc, przechodzimy do Malachiasza 3:1, widzimy: oto posyłam mego posłańca, a on przygotuje drogę przede mną. I mówisz: „Chwileczkę”. Właściwie, kiedy patrzysz na Księgę Izajasza 40, wydaje się, że Malachiasz podchwytuje słowa z tamtego miejsca, ponieważ Izajasz powiedział na pustyni: „Przygotujcie drogę dla Pana”.

Prostujcie na pustyni, przepraszam, na pustyni, drogę dla naszego Boga. O to właśnie chodzi. Już w Księdze Malachiasza 3 jest aluzja do Księgi Izajasza 40, werset 3. A zatem natychmiastowy wniosek jest taki, że łącząc te dwa teksty, Marek nie robi niczego nowego.

Po prostu podąża za przykładem Malachiasza i mówi, że Malachiasz powiązał już swoje słowa z Izajaszem 40 i powiązał tego posłańca z przygotowaniem drogi dla Pana. Ale to nie wystarczy, ponieważ musimy uświadomić sobie, że nawet u Izajasza zapożyczył on sformułowania z Księgi Wyjścia 23, wersetów 20 i 21. To właśnie tam Jahwe mówi do Izraela: Oto Ja posyłam posłańca przed tobą, aby cię strzegł w drodze i doprowadził cię do miejsca, które przygotowałem.

Słuchajcie go uważnie i słuchajcie jego głosu. Nie buntujcie się przeciwko niemu, bo nie przebaczy wam przewinienia, bo imię moje jest w nim. A oto, co musicie tu zrozumieć: zarówno w języku hebrajskim, jak i greckim termin tam użyty może oznaczać zarówno posłańca ludzkiego, jak i istotę anielską.

Wszystko zależy od kontekstu, w jakim jest to zamierzone. Kiedy spojrzymy na Księgę Wyjścia 23, kontekst z pewnością wskazuje na jakąś istotę anielską. Ale kiedy spojrzymy na Księgę Izajasza 40, a potem ponownie na Księgę Malachiasza 3, wydaje się, że chodzi o posłańca ludzkiego.

I to właśnie Marek podejmuje w Ewangelii Marka, w rozdziale 1, wersetach 2 i 3. Wracając do naszego diagramu, widzimy, że rozdział 1 nawiązuje zarówno do Księgi Malachiasza, jak i Izajasza. Izajasz nawiązuje już do Księgi Wyjścia, a następnie podąża za Malachiaszem, łącząc te dwa teksty. Nowością na tym slajdzie jest to, że połączenie tych tekstów ze sobą aktywuje dodatkowe powiązania w kontekście horyzontalnym.

I pozwólcie, że wyjaśnię, co mam na myśli. Zobaczycie, że jest tu ten wers, ewangelia, prawda? Marek rozpoczyna swoją relację słowem „ewangelia”. I myślicie sobie: „Dobrze, skąd on wzięł ten termin?”. Cóż, jeśli spojrzycie na Księgę Izajasza, rozdział 40, werset 9, jest tam napisane: „To jest język ewangeliczny w Septuagincie”.

To samo; to czasownik euangelizo, który jest spokrewniony z rzeczownikiem euangelion. I stąd właśnie pochodzi ten język ewangeliczny: z szerszego kontekstu Księgi Izajasza. Podnieś swój głos z mocą, Jeruzalem, zwiastunko dobrej nowiny.

Podnieście je, nie lękajcie się, powiedzcie miastom Judy: Oto wasz Bóg. A zatem, jeśli cofniemy się, nie powinno dziwić, że w kontekście Ewangelii Marka 1 widzimy język ewangeliczny, ponieważ jest on obecny również w Księdze Izajasza 40, wersecie 9, w kontekście horyzontalnym. A co z Księgą Malachiasza 3, wersecie 1? Czy jest tam jakiś kontekst horyzontalny? Cóż, właściwie jest, ponieważ później w Księdze Malachiasza, kto jest wspomniany? Eliasz.

Spójrzmy na Księgę Malachiasza, rozdział 4, werset 5. Prawdę mówiąc, w Ewangelii Marka, rozdział 1, werset 6, nie używa on wprost terminu „Eliasz”, ale jak opisuje Jana Chrzciciela? Z jego ubraniem, dietą i sposobem, w jaki jest opisywany, jest przedstawiany jako postać Eliasza. To przykład horyzontalnego kontekstu, który jest aktywowany przez tę sieć połączonych ze sobą tekstów. Przyjrzyjmy się jeszcze kilku.

Ta myśl o obecności Pana. Pamiętacie więc, że w Ewangelii Marka, w rozdziale 1, widzieliśmy, jak zapowiadał: „Powróćmy tutaj: Oto Ja posyłam posłańca mego przed Tobą, który przygotowuje Ci drogę”.

Głos wołającego na pustyni, Przygotujcie drogę Panu. Tak więc obecność Pana będzie przygotowana przez tego posłańca. W Księdze Wyjścia, rozdział 33, widzimy, że Bóg obiecuje Izraelowi: Moja obecność będzie z wami i dam wam odpoczynek.

Daje to więc obraz tego, jak kontekst wertykalny, to powiązanie, to powiązanie tych trzech tekstów, które wpływają na Marka rozdział 1, wersety 2 i 3, ma wpływ na aktywowanie dodatkowych połączeń z kontekstem horyzontalnym tych fragmentów Starego Testamentu. I dlatego tak ważne jest, aby badając sposób, w jaki autor Nowego Testamentu używa tekstu Starego Testamentu, a nawet jak późniejszy autor Starego Testamentu używa tekstu Starego Testamentu, powrócić i przeczytać wokół konkretnego wersetu lub wersetów, które są używane. Ponieważ często można dostrzec dodatkowe punkty połączeń w tych kontekstach, które ujawniają, że późniejszy autor biblijny nie wybiera po prostu jednego małego zwrotu, chirurgicznie go ekstrahując z tego fragmentu, a następnie wplatając w swoje dzieło.

W dużej mierze zakłada on pewien rodzaj powiązania między tekstem a kontekstem. To jeden przykład z Nowego Testamentu. W naszej dyskusji o kontekście chcę również podkreślić to, co możemy nazwać sieciami tekstowymi.

Teraz pozwól Niech wasze serce się nie trwoży, bo to, co zobaczycie na tym ekranie, może wydawać się całkowicie przytłaczające. Nie będę wam tego wszystkiego opisywać. Spróbuję wam tylko wyjaśnić, co widzicie i jak to może być pomocne.

Mamy więc na ekranie migawkę sieci przymierza Dawidowego. Kiedy myślimy o przymierzu Dawidowym, kluczowym tekstem jest 2 Księga Samuela 7, wersety 11-15. Ten diagram ma pokazać, jak ten tekst jest następnie wykorzystywany, nawiązywany i rozwijany w późniejszych tekstach biblijnych.

Jak inne późniejsze teksty biblijne, zarówno w Nowym, jak i Starym Testamencie, podejmują temat przymierza Dawidowego i nawiązują do niego? Rozwijają je. Wiążą je z innymi biblijnymi ideami i wątkami.

Ale to pokazuje również, że istnieją pewne przesłanki poprzedzające przymierze z Dawidem. Na przykład w Księdze Rodzaju 49, wersecie 10, mamy tekst, który wskazuje na to, co widzimy w 2 Księdze Samuela 7 i będzie stanowił jego kontynuację. Spróbujmy to teraz nieco omówić. Oto 2 Księga Samuela 7, wersety od 12 do 15.

Bóg mówi do Dawida: „Będę go karmił różgą ludzką, biczami synów ludzkich. Lecz moja łaska nie opuści go, tak jak ją odebrałem Saulowi, którego odsunąłem od ciebie”. Oto zatem sedno obietnicy danej Dawidowi przez Boga, dotyczącej tego króla – najpierw linii królewskiej, a ostatecznie pojedynczego króla, który miał pochodzić z tej linii i rządzić wiecznym królestwem.

A ta sieć tekstowa próbuje pokazać, jak ta obietnica, jak ten język zostaje podjęty później w biblijnej historii. I tak na przykład wspominałem Księgę Rodzaju 49. Jeśli spojrzysz tam, w

Księdze Rodzaju 49, to jest to Boże błogosławieństwo dla swojego ludu poprzez patriarchę Jakuba.

I błogosławi swoich synów, zanim umrze. I mówi do Judy: Berło nie zostanie odjęte od Judy ani laska pasterska spośród jego stóp, aż przyjdzie do niego danina i jemu będzie posłuszeństwo narodów.

Oczywiście, pamiętamy, z którego plemienia pochodzi Dawid? Z plemienia Judy. I tak obietnica z Księgi Rodzaju 49 nabiera teraz znacznie bardziej konkretnego kształtu w 2 Księdze Samuela 7. Ale nie kończy się ona na 2 Księdze Samuela 7. Późniejsze teksty biblijne rozwijają ją, rozwijają i odzwierciedlają. Na przykład, widzicie jeden z nich tutaj, Psalm 2, wersety 6-8.

Zauważysz, że linia przerywana biegnie od Księgi Rodzaju 49:10 do Psalmu 2, wersetów 6-8. Oznacza to, że zarówno 2 Księga Samuela 7, jak i Księga Rodzaju 49 zdają się wpływać na to, co zostało powiedziane w Psalmie 2. A zatem Psalm 2, wersety 6-8. Nawet w tym fragmencie Psalmu 2 widać wpływ Księgi Rodzaju 49:10, prawda? Chodzi o ideę posłuszeństwa ludów, prawda? Uczynię narody Twoim dziedzictwem, a krańce ziemi Twoją własnością.

Ale ten język, w którym mówisz: „Jesteś moim synem”. Cóż, to język zapożyczony bezpośrednio z 2 Księgi Samuela 7. Gdzie Bóg mówi o tym przyszłym królu: „Będę dla niego ojcem, a on będzie dla mnie synem”. Widzicie więc, jak Psalm 2 łączy Księgę Rodzaju 49 i 2 Księgę Samuela 7. I to jest podchwytywane również później w Psalmach.

Psalm 89, wersety 20 i 21, a następnie 26 i 27. Znalazłem Namaściłem sługę mojego Dawida olejem świętym, aby ręka moja była z nim, a ramię moje go wzmocniło.

Będzie wołał do mnie: „Ty jesteś moim Ojcem, moim Bogiem i skałą mojego zbawienia”. Teraz werset 27. Uczynię go pierworodnym, najwyższym z królów ziemi.

I chciałbym zasugerować, że gdy dotrzemy do Nowego Testamentu i zobaczymy podczas chrztu Jezusa głos z nieba mówiący do Niego: „Ty jesteś moim umiłowanym synem. W tobie mam upodobanie”. Powinniśmy rozumieć ten język synostwa w kontekście całej sieci oczekiwań, nadziei i obietnic, które rozwinęły się w związku z obietnicą złożoną w 2 Księdze Samuela, rozdział 7. Teraz chcę tylko krótko omówić ten konkretny diagram.

Bo znowu, kiedy na to spojrzysz, może się to wydawać całkowicie przytłaczające. I nie chcę, żebyś zgubił się w szczegółach. To fragment z pomocnej książki Gary'ego Schnittjera „*The Old Testament Use of the Old Testament*”.

Ma całą serię takich sieci tekstowych. Kluczową rzeczą, którą chcę, abyście zrozumieli, jest po prostu kumulacja znaczeń, która ma miejsce. I to wtedy, gdy późniejszy autor biblijny nawiązuje, na przykład, do języka z Psalmu 2. Jeśli zatrzymamy się na chwilę, spojrzymy na Psalm 2 i pomyślimy: OK, to właśnie z tego czerpie autor biblijny.

I nie zdawajcie sobie sprawy, że Psalm 2 sam w sobie nawiązuje do 2 Księgi Samuela 7. I jest również pod wpływem oczekiwań zawartych w Księdze Rodzaju 49. Otrzymujemy tylko

fragment pełnego obrazu tego, co rozumieli autorzy biblijni. I dlatego nie chodzi tu o to, aby samodzielnie dociekać wszystkich szczegółów dotyczących powiązań tych tekstów.

Chodzi raczej o to, żeby móc użyć czegoś takiego i powiedzieć: „OK, jeśli natknę się na Psalm 89 i zobaczę ten język. Albo nawet Psalm 110, o którym nie mówiliśmy konkretnie, ale który jest wielokrotnie cytowany w Nowym Testamencie”. Aby naprawdę docenić przesłanie Psalmu 110, trzeba go zrozumieć w świetle 2 Księgi Samuela 7. I reszty tej sieci obietnic związanych z tą obietnicą daną Dawidowi.

Dobrze, cofnijmy się teraz i przejdźmy do kilku wniosków. To sporo. Oto kilka kluczowych.

Po pierwsze, zwróć uwagę zarówno na kontekst poziomy, jak i pionowy. Kiedy więc natrafisz na coś, co wydaje się aluzją do wcześniejszego fragmentu, wróć do niego i przeczytaj go dokładnie.

I myślę, że zaczniecie dostrzegać dodatkowe punkty styku. Pomiędzy tym, co nazywamy tekstem dawcy, czyli tekstem oryginalnym, który jest cytowany lub do którego się nawiązuje, a tekstem odbiorczym, czyli miejscem, w którym ten tekst oryginalny jest wykorzystywany.

Po drugie, zwróć uwagę na akumulację znaczenia poprzez kontekst wertykalny. Innymi słowy, gdy widzisz te sieci, te powiązania tekstu, te teksty połączone siecią. Zwróć uwagę na to, jak rozszerzają one naturę tego, co Bóg obiecuje lub mówi, że zamierza uczynić.

I wreszcie, zwróćcie uwagę na te sieci tekstowe. Miejsce, w którym najłatwiej je znaleźć, to, jak wspomniałem w książce Gary'ego Schnickera „The Old Testament Use of the Old Testament”. Ma on około, nie pamiętam, czy kilkanaście, takich różnych sieci tekstowych.

To pomaga dostrzec wzajemne powiązania między tymi tekstami. I rosnącą sieć skojarzeń i znaczeń, które kumulują się w miarę ich rozważania i studiowania. I gdy Duch Boży prowadzi późniejszych autorów biblijnych do sięgania po nie.

Ale potem rozwińmy naturę tego, kim ta osoba miała się stać, co miała zrobić. I naturę tego, jak to się ostatecznie spełni. Tak więc, ogólny obraz.

Zwróć uwagę na te konteksty. Poziomy i pionowy. Zwróć też uwagę na nagromadzenie znaczeń płynących z kontekstu pionowego.

W kolejnej sesji przyjrzymy się niekiedy kontrowersyjnemu tematowi typologii. I temu, jak wnikliwie analizować sposób, w jaki autorzy biblijni ją wykorzystują.

Mówi dr Matthew S. Harmon w swoim wykładzie z serii „The Bible's Use of the Bible”. To jest sesja 2: Znaczenie kontekstu i sieci tekstowych.